

২০ সংক্ষিপ্ত পঞ্জোভনে অন্তর্গত দর্শন

প্রঃ ► বৌদ্ধ সম্প্রদায় কয়টি ও কি কি ?

উঃ বৌদ্ধ সম্প্রদায় দুটি - (১) হীনযান ও (২) মহাযান।

প্রঃ ► বৌদ্ধ দার্শনিক সম্প্রদায় কয়টি ও কি কি ?

উঃ বৌদ্ধ-দার্শনিক সম্প্রদায় চারটি। - (১) মাধ্যমিক বা শূন্যবাদী (২) বোগাচার বা বিজ্ঞানবাদী (৩) সৌত্রাণ্তিক ও (৪) বৈভাষিক।

প্রঃ ► 'যান' শব্দের অর্থ কি ?

উঃ বৌদ্ধমতে 'যান' শব্দের অর্থ হল পথ।

প্রঃ ► 'হীনযান' শব্দের অর্থ কি ?

উঃ 'হীন' শব্দের অর্থ হল নিচু এবং 'যান' শব্দের অর্থ হল পথ। সুতরাং 'হীনযান' শব্দের অর্থ হল নীচুপথ।

প্রঃ ► 'মহাযান' শব্দের অর্থ কি ?

উঃ 'মহা' শব্দের অর্থ হল প্রশস্ত এবং 'যান' শব্দের অর্থ হল পথ। সুতরাং মহাযান শব্দের অর্থ হল প্রশস্ত পথ।

প্রঃ ► বৌদ্ধ দর্শনে কটি তত্ত্ব স্বীকার করা হয়েছে ?

উঃ বৌদ্ধ দর্শনে চারটি তত্ত্ব স্বীকার করা হয়েছে।

প্রঃ ► বৌদ্ধ কার্য-কারণ তত্ত্বের নাম কি ?

উঃ বৌদ্ধ কার্য-কারণ তত্ত্বের নাম প্রতীত্যসমূৎপাদতত্ত্ব।

প্রঃ ► বৌদ্ধমতে পরম পুরুষার্থ কি ?

উঃ বৌদ্ধমতে পরম পুরুষার্থ হল মোক্ষ বা মুক্তি বা নির্বাণ।

প্রঃ ► বৌদ্ধমতে নির্বাণ কয় প্রকার ও কি কি ?

উঃ বৌদ্ধমতে নির্বাণ দুই প্রকার ১) জীবন্মুক্তি ২) বিদেহমুক্তি।

প্রঃ ► বৌদ্ধমতে 'অবিদ্যা' কি ?

উঃ বৌদ্ধমতে অবিদ্যা হল মিথ্যা জ্ঞান।

প্রঃ ► বৌদ্ধমতে, নির্বাণ কি ?

উঃ বৌদ্ধমতে নির্বাণ হল দুঃখের আত্যন্তিক নিবৃত্তি।

প্রঃ ► বৌদ্ধমতে 'ষড়ায়তন' কি ?

উঃ বৌদ্ধদর্শনে চক্ষু, কর্ণ, নাসিকা, জিহ্বা, ত্বক ও মন এই ছয়টি ইন্দ্রিয়কে ষড়ায়তন বলা হয়।

ପ୍ରଃ ► 'ପ୍ରତୀତାସମୁଦ୍ରାଦ' ଶବ୍ଦେର ଅର୍ଥ କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ, ପ୍ରତୀତା ଶବ୍ଦେର ଅର୍ଥ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଁବା ଏବଂ 'ସମୁଦ୍ରାଦ' ଶବ୍ଦେର ଅର୍ଥ ଉତ୍ସପନ୍ତି ।
ଅତଏବ 'ପ୍ରତୀତାସମୁଦ୍ରାଦ' ଶବ୍ଦେର ଅର୍ଥ କୋଣ କିଛୁକେ ଅବଲମ୍ବନ କରେ ତାପର ବଜ୍ରନ
ଉତ୍ସପନ୍ତି ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧମତେ, ସଂକ୍ଷାରେର କାରଣ କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ, ସଂକ୍ଷାରେର କାରଣ ହଲ ଅବିଦ୍ୟା ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ନିତ୍ୟ ବଜ୍ରର ଅନ୍ତିତ୍ୱ ଶ୍ଵୀକାର କରା ହେଁବେ ?

ଉତ୍ତ: ନା, ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ବଳା ହେଁବେ ବଜ୍ର ମାତ୍ର-ଇ କ୍ଷଣିକ ବା ଅନିତ୍ୟ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ସଞ୍ଚାନ ବା କ୍ଷଣ ବଲାତେ କି ବୋବାଯା ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ ଶ୍ରିରାମପେ ପ୍ରତିଭାତ ବଜ୍ର ଅମୁଖ୍ୟ ସଦୃଶ କ୍ଷଣିକ ଭାବପୂର୍ବାର ଥିବାହୁ ଏହି
ପ୍ରବାହକେଇ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ସଞ୍ଚାନ ବା କ୍ଷଣ ବଳା ହେଁବେ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ଆଜ୍ଞା ଶ୍ଵୀକାର କରା ହେଁବେ ?

ଉତ୍ତ: ହଁଁ, ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନେ ଆଜ୍ଞା ଶ୍ଵୀକାର କରା ହେଁବେ ।

ପ୍ରଃ ► ସ୍ଥାଯී ଆଜ୍ଞା ଶ୍ଵୀକାର ନା କରେଓ କୋଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମୃତ୍ୟୁର ପର ଜନ୍ମ ଶ୍ଵୀକାର କରେନ ?

(୨୦୦୪)

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସ୍ଥାଯී ଆଜ୍ଞା ଶ୍ଵୀକାର ନା କରେଓ ମୃତ୍ୟୁର ପର ଜନ୍ମ ଶ୍ଵୀକାର କରେନ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧମତେ, ଆଜ୍ଞା ନିତ୍ୟ ନା ଅନିତ୍ୟ ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ ଆଜ୍ଞା ଅନିତ୍ୟ ।

ପ୍ରଃ ► 'ଆଜ୍ଞା' ସମ୍ପର୍କେ ବୌଦ୍ଧଦେର ମତବାଦେର ନାମ କି ?

ଉତ୍ତ: ଆଜ୍ଞା ସମ୍ପର୍କେ ବୌଦ୍ଧଦେର ମତବାଦେର ନାମ ନୈରାତ୍ୟବାଦ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ବିଜ୍ଞାନ ବଲାତେ କି ବୋବାଯା ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ପ୍ରାଥମିକ ଚେତନାକେ ବିଜ୍ଞାନ ବଳା ହେଁବେ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧମତେ, ବିଜ୍ଞାନ ବା ଚେତନାର କାରଣ କି ?

ଉତ୍ତ: ବୁଦ୍ଧଦେବେର ମତେ, ବିଜ୍ଞାନ ବା ଚେତନାର କାରଣ ହଲ ସଂକ୍ଷାର ।

ପ୍ରଃ ► କୋଣ ବୌଦ୍ଧଦାଶନିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କୋଣ କିଛୁର ଅନ୍ତିତ୍ୱ ଶ୍ଵୀକାର କରେନ ନା ?

ଉତ୍ତ: ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ବା ମାଧ୍ୟମିକ ବୌଦ୍ଧଦାଶନିକଗଣ ବାହ୍ୟ ଓ ଆନ୍ତର କୋଣ ବଜ୍ରର ଅନ୍ତିତ୍ୱ ଶ୍ଵୀକାର
କରେନ ନା ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନେ 'ସଂ' ଏର ଲକ୍ଷଣ କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ 'ଅର୍ଥକ୍ରିୟାକାରିତ୍ୱ' ହଲ ସଂ ଏର ଲକ୍ଷଣ ।

ପ୍ରଃ ► କୋନ ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପଦାୟ କେବଳ ଚେତନା ବା ବିଜ୍ଞାନେର ଅନ୍ତିତ୍ତ ସ୍ଥିକାର କରେନ ?

ଉତ୍ତ: ବିଜ୍ଞାନବାଦୀ ବା ଯୋଗାଚାରବାଦୀ ବୌଦ୍ଧ ଦାର୍ଶନିକଗଣ କେବଳ ବିଜ୍ଞାନ ବା ଚେତନାର ଅନ୍ତିତ୍ତ ସ୍ଥିକାର କରେନ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧମତେ 'କୁର୍ବନ୍ଦପତା' କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ ସହକାରୀ କାରଣ୍ୟୁକ୍ତ ହୟେ କାରଣ ଯଥନ ଅତିଶାୟେର ଅଧିକାରୀ ହୟେ ଏହି ଉତ୍ତପନ୍ନ କରେ, ତଥନ ଏ କାରଣକେ କୁର୍ବନ୍ଦାପତା ବଲା ହୁଏ ।

ପ୍ରଃ ► କୋନ ବୌଦ୍ଧଦାର୍ଶନିକ ସମ୍ପଦାୟକେ ବାହ୍ୟନୁମେଯବାଦୀ ବଲା ହୁଏ ?

ଉତ୍ତ: ସୌତ୍ରାତ୍ତିକ ବୌଦ୍ଧଦାର୍ଶନିକ ସମ୍ପଦାୟକେ ବାହ୍ୟନୁମେଯବାଦୀ ବଲା ହୁଏ ।

ପ୍ରଃ ► କୋନ ବୌଦ୍ଧଦାର୍ଶନିକ ସମ୍ପଦାୟକେ ବାହ୍ୟପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷବାଦୀ ବଲା ହୁଏ ?

ଉତ୍ତ: ବୈଭାଷିକ ବୌଦ୍ଧ ଦାର୍ଶନିକ ସମ୍ପଦାୟକେ ବାହ୍ୟପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷବାଦୀ ବଲା ହୁଏ ।

ପ୍ରଃ ► ସର୍ବାତ୍ମିବାଦୀ କାଦେର କେ ବଲା ହୁଏ ?

ଉତ୍ତ: ସୌତ୍ରାତ୍ତିକ ଓ ବୈଭାଷିକ ଉଭୟ ବୌଦ୍ଧଦାର୍ଶନିକ ସମ୍ପଦାୟକେ ସର୍ବାତ୍ମିବାଦୀ ବଲା ହୁଏ ।

ପ୍ରଃ ► ଗ୍ରୀକ ରାଜ୍ଞୀ ମିଲିନ୍ଦା କାର କାହେ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅବଗତ ହନ ?

ଉତ୍ତ: ଗ୍ରୀକ ରାଜ୍ଞୀ ମିଲିନ୍ଦା ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ ନାଗସେନେର କାହେ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅବଗତ ହନ ।

ପ୍ରଃ ► ନାଗସେନେର ମତେ, ଆତ୍ମା କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ନାଗସେନେର ମତେ, ଆତ୍ମା ହଲ ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାର ସଂଘାତ ବା ସମାପ୍ତି ।

ପ୍ରଃ ► ଦୁଟି ପ୍ରମାଣ ସ୍ଥିକାରକାରୀ ଦାର୍ଶନିକ କାରା ?

କ. ବି. ୨୦୧୦

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନେ ଦୁଟି ପ୍ରମାଣ ସ୍ଥିକାର କରା ହେବେଛେ । ଯଥାକ୍ରମେ - ୧) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅନୁମାନ

୧ ଲକ୍ଷ୍ୟମର ପ୍ରମା ଓ ଉତ୍ତର (ଦୁଆ ଅଥବା ତିନ ବାକେୟ ଲେଖ)

ପ୍ରେସ୍ ବୌଦ୍ଧ କ୍ଷଣିକତବ୍ୟାଦ କି ?

ଉତ୍ତର : ବୁଦ୍ଧଦେବେର ଅନିତ୍ୟାଦ୍ଵାରା ଗର୍ବତୀକାଳେ କ୍ଷଣିକତବ୍ୟାଦ ବା କ୍ଷଣଭକ୍ଷବାଦେ କୂପାସ୍ତରିତ ହୁଏ । କ୍ଷଣଭକ୍ଷବାଦେ ବଲା ହୁଏ ଜଗତେର ପ୍ରତିଟି ବଞ୍ଚ ଏକ କ୍ଷଣେର ଜନ୍ୟ ସ୍ଥାଯୀ, କୋନ ବଞ୍ଚ ଏକ କ୍ଷଣେର ବେଶୀ ଥାକେ ନା । ପ୍ରତିଟି କ୍ଷଣେର ବଞ୍ଚ ପରକ୍ଷଣେର ବଞ୍ଚକେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ ବିନଟି ହୁଏ । ପ୍ରତିକ୍ଷନେର ବଞ୍ଚତେ ସାମାନ୍ୟଲଙ୍ଘଣ ବଲେ କିଛୁ ନେଇ, ଆହେ କେବଳ ସ୍ଵଲଙ୍ଘଣ ।

ପ୍ରେସ୍ ବୌଦ୍ଧ ମତେ ସଂବନ୍ଧ କାକେ ବଲେ ?

ଉତ୍ତର : ନିୟ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ ବଲା ହେଯେଛେ - 'ଅର୍ଥକ୍ରିୟାକାରିତ୍ୱ ଲଙ୍ଘଣମ୍ ସ୍ତ' । ଯେ ବଞ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ କରତେ ପାରେ ତାଇ ସ୍ତ, ଆର ଯେ ବଞ୍ଚ ତା ପାରେ ନା ତା ଅସ୍ତ । ଆକାଶ କୁସୁମ, ବନ୍ଦ୍ୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଅସ୍ତ, କେନନା ଏଗୁଳି କୋନ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ କରତେ ପାରେ ନା ।

ପ୍ରେସ୍ ବୌଦ୍ଧମତେ, କୁର୍ବନ୍ଦ୍ରପତା କି ?

ଉତ୍ତର : ବୌଦ୍ଧମତେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନେର ସମର୍ଥ ବଞ୍ଚଇ ସ୍ତ, ତବେ ସବ କାରଣ-ଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ କରତେ ପାରେ ନା । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ସହକାରୀ କାରଣ୍ୟକୁ ହେଯେ କାରଣ ଯଥନ ଅତିଶ୍ୟେର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ତଥନଇ ତା ଅର୍ଥକ୍ରିୟାକାରୀ ବା କାର୍ଯ୍ୟ-ଉତ୍ପାଦନେ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ଏଇରୂପ କାରଣକେଇ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ କୁର୍ବନ୍ଦ୍ରପତା ବଲା ହୁଏ ।

ପ୍ରେସ୍ ହୀନ୍ୟାନଦେର ସଙ୍ଗେ ମହାୟାନଦେର ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ କୋନ କୋନ ବିଷୟକେ କେନ୍ଦ୍ର କରେ ଗଡ଼େ ଉଠେଛେ ?

ଉତ୍ତର : ହୀନ୍ୟାନଦେର ସଙ୍ଗେ ମହାୟାନଦେର ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଚାରଟି ବିଷୟକେ କେନ୍ଦ୍ର କରେ ଗଡ଼େ ଉଠେଛେ । ସେଗୁଳି ହଲ : ୧) ଅଧିବିଦ୍ୟା ସଂକ୍ରାନ୍ତ ୨) ନୈତିକ ନୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତ ୩) ନିର୍ବାନ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଓ ୪) ବୁଦ୍ଧେର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ସଂକ୍ରାନ୍ତ ।

ପ୍ରେସ୍ ନିର୍ବାନ ସମ୍ପର୍କେ ବୌଦ୍ଧଦେର ବକ୍ତ୍ଵ୍ୟ କି ?

ଉତ୍ତର : 'ନିର୍ବାନ' ସମ୍ପର୍କେ ବୌଦ୍ଧଦେର ଚାରଟି ଭିନ୍ନ ମତ ଆହେ । ୧) ନିର୍ବାନ ହଚ୍ଛେ ଅବଲୁପ୍ତି ୨) ନିର୍ବାନ ହଚ୍ଛେ ଶାଶ୍ଵତ ଆନନ୍ଦମୟ ଅବସ୍ଥା ୩) ନିର୍ବାନ ହଚ୍ଛେ ଶାଶ୍ଵତ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଅବସ୍ଥା ୪) ନିର୍ବାନ ଅବଗନ୍ତି ଅବସ୍ଥା ।

ପ୍ରେସ୍ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗିକ ମାର୍ଗକେ ପ୍ରଜ୍ଞା-ଶୀଳ ଓ ସମାଧି ବଲା ହୁଏ କେନ ?

ଉତ୍ତର : ପ୍ରଜ୍ଞା ବଲତେ ବୋବାଯ ଯଥାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ । ଶୀଳ ବଲତେ ବୋବାଯ ସଦାଚରଣ ଏବଂ ସମାଧି ବଲତେ ବୋବାଯ ଧ୍ୟାନ । ସମ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ସମ୍ୟକ ସ୍ମୃତି ହଲ ଯଥାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ ବା ପ୍ରମା । ସମ୍ୟକ ସମାଧି ହଲ ଧ୍ୟାନ ଆର ବାକୀ ଅକ୍ଷଣ୍ଵଳିକେ ବଲା ହୁଏ ଶୀଳ । ସେଇଜନ୍ୟ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗିକ ମାର୍ଗକେ ପ୍ରଜ୍ଞା-ଶୀଳ ଓ ସମାଧି ବଲା ହୁଏ ।

ફ્રેઝ: બૃજદેવને 'આનકર્મસમૃત્યુદ્ધારી' બલા હથ કેને ?

ઉત્તે: બૃજે ખોટે છૂટ્ઠિ વા નિર્બિલ લાંબેને જાણ બૃજદેવ જાણ માર્ગ વા કર્મશાળેની સમાવસ્થ સ્થાપન કરેને વાલે બૃજદેવને આનકર્મસમૃત્યુદ્ધારી બલા હયે !

ફ્રેઝ: બૌદ્ધ દર્શને મૂલતથ્રાતુલિ કિ કિ ?

ઉત્તે: બૌદ્ધ દર્શને ચારાટિ મૂલ તત્ત્વ આછે - ૧) પ્રતીતાસમુંપાદ તત્ત્વ ૨) કર્મલાન
૩) અનિષ્ટાબાદ વા અનિકિદ્ધાબાદ ૪) નૈરાયાબાદ !

ફ્રેઝ: બૌદ્ધ ચિન્હાની સાધારણ બૈશિષ્ઠ્ય કિ ?

ઉત્તે: સાધારણ બૈશિષ્ઠ્યાનુલિ હલ - ક) દૂઃખબાદ થ) બાસ્ત્રબાદ ગ) પ્રયોગબાદ ઘ) અભ્રોયબાદ
ઝ) આભાસબાદ !

ફ્રેઝ: બૌદ્ધમાટે કર્મફળ કાય પ્રકાર ઓ કિ કિ ?

ઉત્તે: બૌદ્ધમાટે કર્મ અનુસારે કર્મફળ ચાર પ્રકાર ૧) ભાલ કર્મેર ફળ ભાલ ૨) મન્દ
કર્મેર ફળ મન્દ ૩) આંશિક ભાલ વા આંશિક મન્દ કર્મેર ફળ આંશિક ભાલ-મન્દ
૪) ભાલ વા નર, આવાર મન્દ નર - એહુંપ કર્મેર કોન ફળ હય ના । પ્રથમ તિન
પ્રકાર કર્મ - સકામ કર્મ એવં ચતુર્થ પ્રકાર કર્મ નિષ્ઠામ કર્મ ।

ફ્રેઝ: બૌદ્ધમાટે આર્વસત્ય કટિ ઓ કિ કિ ?

ઉત્તે: બૌદ્ધમાટે આર્વસત્ય હલ ચારાટિ, યથાક્રમે ૧) જગৎ દુઃખમય ૨) દુઃખેર કારણ
આછે ૩) દુઃખેર નિવૃત્તિઅાછે એવં ૪) દુઃખ નિવૃત્તિનું ઉપાય આછે ।

ફ્રેઝ: બૌદ્ધમાટે ભવચક્ર કિ ? (૨૦૦૪) વા દ્વાદ્શ નિદાન કિ ?

ઉત્તે: બૌદ્ધ દર્શને દિલ્લીય આર્વસત્યે બલા હયેછે દુઃખેર કારણ આછે એવં એહે કારણ
એકાટિ નર । ઇથા હલ એકાટિ કારણ શૃંખલ યેખાને વારોટિ કારણ ચક્રાકારે અતીત,
દર્ઢમાન વા ભવિષ્ય જીવને આવર્તિત । ચક્રાકારે આવર્તિત એહે કારણ શૃંખલફેને
બલા હય ભવચક્ર । આવાર એહે શૃંખલે કરોટિ કારણ થાકાય એહે કારણ શૃંખલકે
દ્વાદ્શ નિદાન વા બલા હયા ।

ફ્રેઝ: બૌદ્ધમાટે અષ્ટાંગિક માર્ગ કિ ? માર્ગાનુલિ લેખે ।

ઉત્તે: બૌદ્ધમાટે દુઃખ નિવૃત્તિનું ઉપાય હલ આટાટિ પથ વા માર્ગ અનુસરણ કરા । એહે આટાટિ
માર્ગને એકાટે ફળ હય અષ્ટાંગિક માર્ગ । માર્ગાનુલિ હલ - ૧) સં દૃષ્ટિ, ૨) સં
સંકલ્પ, ૩) સં વાક, ૪) સં કર્મ, ૫) સં આજીવ, ૬) સં વા સમ્યક અનુશીલન વા
વ્યાયામ, ૭) સંયુક્ત શ્રૂતિ વા ૮) સંયુક્ત સમાધિ ।

ફ્રેઝ: બૌદ્ધ ધર્માન્ધેરનામ કિ ? તાર કટિ અંશ આછે એવં કિ કિ ?

ઉત્તે: બૌદ્ધ ધર્માન્ધેરનામ 'ત્રિપિત્ક' વા તિનાટિ પિત્કને સમાહાર । એહે તિનાટિ પિત્ક હલ
- ૧) સૂત્રપિત્ક, ૨) બિનયપિત્ક વા ૩) અભિર્ધર્મપિત્ક ।

ପ୍ରଃ ➤ ବୌଦ୍ଧ ମଧ୍ୟମ କଟି ତତ୍ତ୍ଵ ସୀକାର କରା ହେଲେ ଏବଂ କି କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧ ମଧ୍ୟମ କଟି ତତ୍ତ୍ଵ ସୀକାର କରା ହେଲେ - ୧) ଶାନ୍ତିତ୍ସମୁଦ୍ରପାଦ ତତ୍ତ୍ଵ ୨) କର୍ମବାଦ
୩) ଅଭିଜ୍ଞାନ ବା ଯ୍ୟାମିକବାଦ ଓ ୪) ନୈରାତ୍ୟବାଦ ।

ପ୍ରଃ ➤ ବୌଦ୍ଧ ମତେ କ୍ଷଣଭିତ୍ତା କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧ ମତେ, ପ୍ରତାଙ୍ଗିତା ହଲ ଏକ ପ୍ରକାର ଭାସ୍ତ୍ର ଜାନ । ବୌଦ୍ଧ ମତେ ଦୂତି ଭିନ୍ନ କ୍ଷଣେ ଦୂତି
ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧ ଉତ୍ସମ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ତାରା ଅଭିଯ ନୟ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାଙ୍ଗିତା ଉତ୍ସ ମଧ୍ୟ
ଦୂତିକେ ଅଭିଯ ହଲେ ହଲେ କହି ଯା ଯଥାର୍ଥ ଜାନ ନୟ, ଭାସ୍ତ୍ର ଜାନ ।

ପ୍ରଃ ➤ କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ମଞ୍ଚକେ ବୌଦ୍ଧଦେର ବନ୍ଦବ୍ୟ କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧଦେର ମତେ କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଅବଶ୍ଵାନ ଥାକେ କାର୍ଯ୍ୟ ତା ବ୍ୟକ୍ତ ହୟ ଏଜନ୍ୟ
ତାରା ସଂ କାର୍ଯ୍ୟବାଳୀ । ତବେ କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ମଞ୍ଚକେ ତାରା ଯାତ୍ରିକତାବାଦକେ ସମର୍ଥନ କରେନ,
କୋଣ ନିମିତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସୀକାର କରେନ ନା । ତାଁଦେର କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ତତ୍ତ୍ଵକେ ବଲା ହୟ
ଶାନ୍ତିତ୍ସମୁଦ୍ରପାଦ ତତ୍ତ୍ଵ ।

ପ୍ରଃ ➤ ବୌଦ୍ଧମତେ କର୍ମ କର ପ୍ରକାର ଓ କି କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ କର୍ମ ପ୍ରଥମତ ଦୁଇ ପ୍ରକାର - ୧) ନିକାମ କର୍ମ ଓ ୨) ସକାମ କର୍ମ । ସକାମ କର୍ମ
ଆବାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଯଥା - ୧) ଅନାରକ୍ଷ କର୍ମ, ୨) ପ୍ରାରକ୍ଷ କର୍ମ, ୩) ସଧିତ କର୍ମ ଓ
୪) ସଞ୍ଜିତାମାନ କର୍ମ ।

ପ୍ରଃ ➤ ବୌଦ୍ଧମତେ 'ସତ୍ତାନ' ବା 'କ୍ଷଣ' କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ ଦ୍ଵିତୀୟ ନିଶ୍ଚଲକୁଳପେ ପ୍ରତିଭାତ ବନ୍ଧ ଅସଂଖ୍ୟ ମଧ୍ୟ କ୍ଷଣିକ ଅବଶ୍ଵାର ପ୍ରବାହ
ମାତ୍ର । ଏହି ପ୍ରବାହକେ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ 'ସତ୍ତାନ', 'ସତ୍ତତି' ବା 'କ୍ଷଣ' ବଲା ହେଲେ ।

ପ୍ରଃ ➤ ବୌଦ୍ଧଦର୍ଶନେ 'ଭାବନା - ଚତୁର୍ଷୟ' କି ?

ଉତ୍ତ: ବୁଦ୍ଧଦେବ ଉପଦିଷ୍ଟ ଚାରଟି ପ୍ରଧାନ ତତ୍ତ୍ଵ ହଲ :- ୧) ସର୍ବ କ୍ଷଣିକଂ କ୍ଷଣିକଂ ୨) ସର୍ବ ଦୁଃଖଂ
ଦୃଢ଼ଖଂ ୩) ସର୍ବ ସ୍ଵଲକ୍ଷଣଂ ସ୍ଵଲକ୍ଷଣଂ ୪) ସର୍ବ ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ । ଏହି ଚାରଟି ତତ୍ତ୍ଵକେ ଏକତ୍ରେ
ଭାବନା ଚତୁର୍ଷୟ ବଲା ହୟ ।

ପ୍ରଃ ➤ 'ଆଜ୍ଞା' ମଞ୍ଚକେ ବୌଦ୍ଧଦେର ବନ୍ଦବ୍ୟ କି ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧଗଣ ସ୍ଥାଯୀ ନିତ୍ୟସତ୍ତାକୁଳପେ ଆଜ୍ଞାର ଅନ୍ତିତ ସୀକାର କରେନ ନା । ନିରବଚିନ୍ମଭାବେ
ପ୍ରବହମାନ କ୍ଷଣିକ ଚେତନା ବା ବିଜ୍ଞାନ ଧରାକେଇ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନେ ଆଜ୍ଞା ବଲେ ଘୋଷଣା କରା
ହେଲେ । ଆଜ୍ଞା ମଞ୍ଚକେ ବୌଦ୍ଧଦେର ଶତବାଦ ନୈରାତ୍ୟବାଦ ନାମେ ପରିଚିତ ।

ପ୍ରଃ ➤ ବୌଦ୍ଧଗଣ ସ୍ଥାଯୀ ଆଜ୍ଞା ସୀକାର ନା କରେ ଶୃତିର କିରାପ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦେନ ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧ ମତେ, ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ମଧ୍ୟ ଆଜ୍ଞା ଯେମନ ଉତ୍ସମ ହୁଏ ସେଇନୁପ ପୂର୍ବ-ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ
ପ୍ରତିକ୍ଷଣେର ଉତ୍ସମ ଆଜ୍ଞାତେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅବଶ୍ଵାୟ ଥାକେ । ସଥନ ଅନୁକୂଳ
ପରିବେଶ ପାଇ ତଥନ ତା ପ୍ରକଟ ହେଲେ ଓଠେ । ଏହି ଅବଶ୍ଵାକେ ଶୃତି ବଲା ହୟ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନେ କି ପରଜୟା ଦୀକାର କରା ହୋଇଛେ?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନେ ପରଜୟା ଦୀକାର କରା ହୋଇଛେ। ବୌଦ୍ଧ ମତେ ପ୍ରତି ମୁହଁରେ ଦେହେର ରୁଚି ଆଜ୍ଞା ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ମୃତ୍ୟୁ ବଲାତେ ବୋବାଯା ଦେହେର ସମାପ୍ତି କିନ୍ତୁ ପ୍ରତି ମୁହଁରେ ଆଜ୍ଞାର ପରିବର୍ତ୍ତନେର ମଧ୍ୟ ଦିଯେ ନତୁନ ଉତ୍ତମ ଆଜ୍ଞା ନତୁନ ଦେହ ଧାରণ କରେ । ଏଣେଟି ବଲା ହ୍ୟ ପରଜୟା ବା ପୁନର୍ଜୟା । ଯେବେଳେ ଏକଟି ମୋମବାତି ଶିଖ୍ୟା ପ୍ରତି ମୁହଁରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହ୍ୟ ପୂରାନୋ ମୋମବାତି ଗଲେ ଶେଷ ହଲେ ନତୁନ ମୋମବାତିତେ ତା ନତୁନଭାବେ ଥିବାକିମ୍ବା ହ୍ୟ । ଶିଖ୍ୟାର ମତ ଆଜ୍ଞାର ଏଇ ନତୁନ ଅବସ୍ଥାକେ ବଲା ହ୍ୟ ପରଜୟା ବା ପୁନର୍ଜୟା ।

ପ୍ରଃ ► ବୈଭାଗ୍ୟକ ମତେ, ସ୍ବ-ଲକ୍ଷଣ କି?

ଉତ୍ତ: ବୈଭାଗ୍ୟକ ମତେ, ଯେ ବିଶେଷ ପଦାର୍ଥର ଲକ୍ଷଣ ତାର ନିଜେର ମଧ୍ୟେ ଥାକେ ଅର୍ଥାଏ ପଦାର୍ଥ ନିଜେଇ ନିଜେର ଲକ୍ଷଣ ହ୍ୟ, ତାକେ ସ୍ବ-ଲକ୍ଷଣ ବଲେ । ପ୍ରତିଟି ସ୍ବ-ଲକ୍ଷଣ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓ ସ୍ଵାଧୀନ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧମତେ ଜୀବ କି? ଜୀବେର କଟି ଅଂଶ ଆଛେ ଏବଂ କି କି?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧମତେ ଜୀବ ହଲ ପାଁଚଟି ସ୍କନ୍ଦେର ସମାପ୍ତି ବା ସମାହାର । ଏଇ ପାଁଚଟି ସ୍କନ୍ଦ ହଲ - 1) ରୂପ, 2) ବେଦନା 3) ସଂଜ୍ଞା 4) ସଂକ୍ଷାର ଓ 5) ବିଜ୍ଞାନ । ରୂପ ହଲ ଜଡ଼ଦେହ ଆର ବାକୀ ପାଁଚଟି ସ୍କନ୍ଦକେ ବଲା ହ୍ୟ ନାମ । ଏଇ ନାମ ରୂପ ସଂଘାତଇ ଜୀବ ।

ପ୍ରଃ ► ବୌଦ୍ଧ ଦାଶନିକଗଣ କଟି ଶ୍ରେଣୀତେ ବିଭାଜିତ ଏବଂ କି କି?

ଉତ୍ତ: ବୌଦ୍ଧଗଣ ଚାରଟି ଉପସମ୍ପଦାୟେ ବିଭକ୍ତ । ଏଗୁଳି ହଲଃ-

- 1) ମାଧ୍ୟମିକ ବା ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ।
- 2) ଯୋଗାଚାର ବା ବିଜ୍ଞାନବାଦୀ ।
- 3) ସୋତ୍ରାତ୍ମିକ ବା ବାହ୍ୟାନୁମେଯବାଦୀ । ଏବଂ
- 4) ବୈଭାଗ୍ୟକ ବା ବାହ୍ୟପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷବାଦୀ ।

ପ୍ରଃ ► ବୈଭାଗ୍ୟକ ମତେ, ନିର୍ବିକଳ୍ପକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ସବିକଳ୍ପକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେର ମଧ୍ୟେ ପାର୍ଥକ୍ୟ କି?

ଉତ୍ତ: ବୈଭାଗ୍ୟକ ମତେ, କୋଣ ଏକ ବିଶେଷ କ୍ଷଣେ କୋଣ ଏକଟି ସ୍ଵଲକ୍ଷଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେର ସଙ୍ଗେ ସମିକର୍ଯ୍ୟ ହଲେ ଏଇ ସ୍ଵଲକ୍ଷଣେର ଯେ ଯଥାର୍ଥ ଓ ଅବିକୃତ ରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆମାଦେର ଯେ ଚେତନା ଉତ୍ତମ ହ୍ୟ, ତାକେ ନିର୍ବିକଳ୍ପକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବଲେ, ଆର ନିର୍ବିକଳ୍ପକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେର ପର ଆମାଦେର ମନ ଯଥନ ଏଇ ସଂବେଦ୍ୟ ସ୍ବ-ଲକ୍ଷଣେ ଜାତି, ଗୁଣ, ରୂପ, ନାମ ଏଇ କଳନା ଆରୋପ କରେ, ତ ଖନ ଆମରା ବିଶେଷ ବିଶେଷ ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି, ଏଇରୂପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷକେ ବଲା ହ୍ୟ ସବିକଳ୍ପକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।

ନିର୍ବିକଳ୍ପକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସ୍ଵଲକ୍ଷଣ ନିଜ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟେ ଧରା ଦେଇ ଯେଥାନେ ତା ସବିକଳ୍ପକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିଜ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟେ ବିରାଜ କରେ ନା ।

৬) সৌত্রাণ্তিক মতে, বিষয় জ্ঞান কোন কোন শর্তের উপর নির্ভরশীল ?

উঃ- সৌত্রাণ্তিক মতে, বিষয়জ্ঞান চারটি শর্তের উপর নির্ভরশীল। (১) আলম্বন (২) সমস্তর

(৩) অধিপতি ও (৪) সহকারী।

প্রঃ ► 'সবান্তিবাদী' কাদের বলা হয় ?

উঃ সৌত্রাণ্তিক এবং বৈজ্ঞানিকগণ বাহ্য ও আন্তর সকল বস্তুর অস্তিত্ব স্বীকার করেন।
তাই তাঁদেরকে সবান্তিবাদী বলা হয়।

প্রঃ ► সৌত্রাণ্তিকদের বাহ্যানুমেয়বাদী বলা হয় কেন ?

উঃ সৌত্রাণ্তিকগণ বাহ্যবস্তুর অস্তিত্ব স্বীকার করেন। কিন্তু তাঁদের মতে বাহ্যবস্তু প্রত্যক্ষ
করা যায় না। কেবল অনুমানের সাহায্যে বাহ্যবস্তুর অস্তিত্ব জানা যায়। এজন্য
সৌত্রাণ্তিকদের বাহ্যানুমেয়বাদী বলা হয়।

প্রঃ ► বাহ্যপ্রত্যক্ষবাদী কাদের বলা হয় এবং কেন ?

উঃ বৈতাত্তিক সম্প্রদায়কে বাহ্যপ্রত্যক্ষবাদী বলা হয় কেননা বৈতাত্তিকগণ বাহ্যবস্তুর
অস্তিত্ব স্বীকার করেন এবং মনে করেন যে বাহ্যবস্তু প্রত্যক্ষ বা ইন্দ্রিয়ের সাহায্যে
জানা যায়।

প্রঃ ► বৌদ্ধগণ কাটি প্রমাণ স্বীকার করেন এবং কি কি ?

উঃ বৌদ্ধগণ দুটি প্রমাণ স্বীকার করেন - ১) প্রত্যক্ষ ও ২) অনুমান।